

25. Moskaliuk M.M. (2007). Ukrainska zovnishnia torhivlia v druhi polovyni XIX – na pochatku XX st. [Ukrainian foreign trade in the second half of the XIX – early XX century.]. *Pamiat stolit.* № 6. pp. 70–76 [in Ukrainian].
26. Nikolaieva T.M. (2005) Rol pidpriemstiv Ukrainy v rozvytku profesiinoi osvity (ostannia tretyna XIX – pochatok XX st.) [The role of entrepreneurs in Ukraine in the development of vocational education (the last third of the XIX – early XX century.)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal.* № 1. pp. 82–96 [in Ukrainian].
27. Nikolaieva T.M. (2003) Sotsialnyi ta natsionalnyi sklad pidpriemnytskoho prosharku v Ukraini v ostannii tretyni XIX – na pochatku XX st. [Social and national composition of the business class in Ukraine in the last third of the XIX – early XX centuries]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.* Vyp. IV. pp. 285–292 [in Ukrainian].
28. Nikolaieva T.M. (2011) Sotsiokulturna kharakterystyka pidpriemstiv Ukrainy (1861–1914 rr.) [Sociocultural characteristics of entrepreneurs of Ukraine (1861–1914)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal.* № 3. pp. 95–107 [in Ukrainian].
29. Pylypenko O.Ye. (2005) Zovnishnia torhivlia Ukrainy y Rosii naperedodni Pershoi svitovoi viiny [Foreign trade of Ukraine and Russia on the eve of the First World War]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.* Vyp. 9. pp. 118–130 [in Ukrainian].
30. Reient O.P. (2011) Eksport khliblynykh resursiv z ukrainskykh hubernii Rosiiskoi imperii (1861–1914 roky) [Export of grain resources from the Ukrainian provinces of the Russian Empire (1861–1914)]. *Studii z istorii Ukrainy 1917–1921 rokiv: na poshanu Ruslana Yakovycha Pyroha.* Zbirnyk naukovykh prats. K.: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. pp. 122–144 [in Ukrainian].
31. Reient O.P. (2016) Portovi mista – osnovni realizatory khliblynykh produktiv z ukrainskykh hubernii Rosiiskoi imperii (1861–1914 rr.) [Port cities – the main sellers of grain products from the Ukrainian provinces of the Russian Empire (1861–1914)]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.* Vyp. 23. pp. 3–22 [in Ukrainian].
32. Reient O.P. (2010) Khliblyni resursy Ukrainy v dobu kapitalistychnoho rozvytku (1861–1914 rr.) [Grain resources of Ukraine in the era of capitalist development (1861–1914)]. *Problemy istorii Ukrainy XIX – pochatku XX st.* Vyp. 17. pp. 6–40 [in Ukrainian].
33. Reient O.P., Serediuk O.V. (2011) Silske gospodarstvo Ukrainy i svitovyi prodovolchyi rynek (1861–1914 rr.) [Agriculture of Ukraine and the world food market (1861–1914)]. K.: Instytut Istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 365 s. [in Ukrainian].
34. Smirnov M., Romaniuk I. (2013) Rozbudova promyslovosti v Brailovi protiahom druhoi polovyni XIX – pochatku XX st. [Industrial development in Brailov during the second half of the XIX – early XX centuries]. *Hileia.* № 75. pp. 38–40 [in Ukrainian].
35. Shapran S.Yu. (2014) Arkhitekturno-konstruktyvni vyrishennia mlyniv Volyni periodu XIX – pochatku XX st. [Architectural and constructive solutions of mills in Volyn of the XIX – early XX centuries]. *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia.* Vypusk. 37. pp. 293–301 [in Ukrainian].

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.4.15>

ASOCJACYJNO-METAFORYCZNA MOTYWACJA ŁACIŃSKICH NAZW PATOGENÓW ZAKAŻEŃ

Mariia Teleky

*kandydat nauk filologicznych, docent,
docent Katedry Języków Obcych*

Bukowińskiego Państwowego Uniwersytetu Medycznego (Czerniowce, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-4161-4386

mariateleki@ukr.net

Adnotacja. Przedmiotem badań jest wpływ mechanizmów motywacji metaforycznej na tworzenie onomasiologicznych struktur łacińskich nazw nomenklatorycznych mikroorganizmów wywołujących choroby antroponotyczne i odzwierzęce.

Celem artykułu jest opis asocjacyjno-metaforycznego typu motywacji nazw mikroorganizmów, identyfikacja sfer koncepcyjnych jako źródeł asocjacyjno-metaforycznego transferu, podkreślenie cech motywacyjnych w onomasiologicznej strukturze nomenów. Aby zbadać i opisać mechanizmy motywacyjne, stosuje się metody: próbkowania, opisu, analizy poznawczo-onomasiologicznej, opracowanej przez ukraińską badaczkę O.O. Selivanova.

Motywacja w nomenach patogenów infekcji opiera się na integracji struktur wiedzy w oparciu o podobieństwo cech nowego obiektu do pojęcia właściwości drugiego. Metaforyzacja motywatorów odbywa się poprzez zapożyczenie pojęć ze sfer koncepcyjnych, które „przekazują” niezbędne informacje, stając się dawcami dla biorcy. Często biorca korzysta z kilku dawców (*Helicobacter*, *Spirochaetales*, *Coronavirus*). Wybór tej lub tej motywującej cechy struktury onomasiologicznej zależy od stopnia poznania, wizualnego postrzegania rzeczywistości, myślenia, w wyniku którego zachodzi proces przekształcania faktów, informacji w usystematyzowaną wiedzę. Motywatorami nazw są sfery koncepcyjne: *artefakty* przedmiotowe, *forma* pojęciowa, *konceptja człowiek*, *mitokoncept*, *sfera zjawisk astronomicznych*. Najbardziej owocne do przenoszenia są sfery artefaktów i kształty. Mechanizm metaforyzacji podkreśla użycie skojarzenia i analogii: w wyglądzie i zarysie przedmiotów codziennego użytku, narzędzi; odzież, przedmiotach specjalnego przeznaczenia; konfiguracji przestrzenno-geometrycznej, reprezentacji. Mniej zaangażowana jest koncepcyjna sfera mitologiczna. Zdarzają się przypadki zapożyczenia koncepcji *człowiek* i *sfer zjawisk astronomicznych*.

Następna praca będzie dotyczyła badania metaforycznego przenoszenia nazw sfer dawców świata roślinnego, sensorycznej odmiany motywacji do oznaczania patogenów chorób zakaźnych.

Słowa kluczowe: aspekt poznawczo-onomasiologiczny, motywacja, motywator, nomenklatura, nazwa, patogen infekcji.

ASSOCIATIVE AND METAPHORICAL MOTIVATION OF LATIN INFECTIOUS AGENTS' NAMES

Mariia Teleky

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Bukovinian State Medical University (Chernivtsi, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0003-4161-4386

mariateleki@ukr.net

Abstract. The subject of this research is the influence of the metaphorical motivation mechanisms on the creation of onomasiological structures of the Latin nomenclature names of microorganisms that cause anthroponous and zoonotic diseases.

The purpose of the article is to describe the associative and metaphorical type of motivation for the names of microorganisms, to identify conceptual spheres as sources for the associative and metaphorical transfer, to highlight motivational features in the onomasiological structure of nomens. For the study and description of motivational mechanisms, the following methods were used: sampling method, description method, cognitive and onomasiological analysis, which was developed by the Ukrainian researcher E. A. Selivanova.

Conclusion. Motivation in the names of infectious agents is based on the integration of knowledge structures based on the similarity of the features of a new object with the idea of a property of another. The metaphorization of motivators occurs by borrowing concepts from conceptual spheres, which «gives» the necessary information, becoming donors for the recipient. Often the recipient uses several donors (*Helicobacter*, *Spirochaetales*, *Coronavirus*). The choice of this or that motivating feature of the onomasiological structure depends on the degree of cognition, visual perception of reality and thinking, as a result of which, the process of transformation of facts, information into systematized knowledge occurs. Conceptual spheres served as motivators for the names: object artifacts, concept form, concept man, mythological concept, sphere of astronomical phenomena, notions. The most fruitful for the transfer found are the sphere of artifacts and shapes. The mechanism of metaphorization illuminates the use of association and analogy: in appearance and outlines of household items, tools; clothing, special items; spatial and geometric configuration. The conceptual mythological sphere is less involved. There are isolated cases of borrowing the concept of men and the sphere of astronomical phenomena.

The next research will concern the study of the metaphorical transfer of the names of the donor spheres of the plant kingdom, a sensory variety of motivation for the designation of pathogens of infectious diseases.

Key words: cognitive and onomasiological aspect, motivation, motivator, nomenclature, name, infectious agent.

АСОЦІАТИВНО-МЕТАФОРИЧНА МОТИВАЦІЯ ЛАТИНСЬКИХ НАЙМЕНУВАНЬ ЗБУДНИКІВ ІНФЕКЦІЙ

Марія Телеки

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов*

Буковинського державного медичного університету (Чернівці, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-4161-4386

mariateleki@ukr.net

Анотація. Предметом дослідження є вплив механізмів метафоричної мотивації на творення ономазіологічних структур латинських номенклатурних найменувань мікроорганізмів, які викликають антропонозні та зоонозні хвороби.

Метою статті є опис асоціативно-метафоричного типу мотивації назв мікроорганізмів, виявлення концептуальних сфер як джерел для асоціативно-метафоричного перенесення, висвітлення мотиваційних ознак в ономазіологічній структурі номенів. Для дослідження та опису мотиваційних механізмів використано методи: вибірки, опису, когнітивно-ономазіологічного аналізу, розроблений українською дослідницею О.О. Селівановою.

Мотивація у номенах збудників інфекцій базується на інтеграції структур знань на підставі схожості ознак нового об'єкта з уявленням про властивість іншого. Метафоризація мотиваторів відбувається через запозичення понять з концептуальних сфер, які «дарують» потрібну інформацію, стаючи донорами для реципієнта. Нерідко реципієнт користується кількома донорами (*Helicobacter*, *Spirochaetales*, *Coronavirus*). Вибір тієї або тієї мотивуючої ознаки ономазіологічної структури залежить від ступеня пізнання, візуального сприйняття дійсності, мислення, у результаті якого відбувається процес перетворення фактів, інформації у систематизовані знання. Мотиваторами для найменувань слугують концептуальні сфери: предметні *артефакти*, концепт *форма*, концепт *людина*, *міфоконцепт*, *сфера астрономічних явищ*. Найбільш плідними для перенесення виявлено сфери *артефактів* та *форми*. Механізм метафоризації висвітлює використання асоціації та аналогії: за зовнішнім виглядом і обрисами предметів побуту, знарядь праці; одягом, предметами спеціального призначення; просторово-геометричною конфігурацією, уявленнями. Менш задіяна концептуальна міфологічна сфера. Трапляються випадки запозичення концепту *людина* та *сфери астрономічних явищ*.

Наступна розвідка торкатиметься вивчення метафоричного перенесення найменувань донорських сфер розлинного світу, сенсорного різновиду мотивації для позначення збудників інфекційних хвороб.

Ключові слова: когнітивно-ономазіологічний аспект, мотивація, мотиватор, номенклатура, найменування, збудник інфекції.

Вступ. Використання сучасних технологій у медицині уможливило пізнання складних явищ, пов'язаних зі здоров'ям людини. У результаті дослідження нового об'єкта чи явища (як-от новочасного захворювання на COVID-19) виникає необхідність в обробці отриманої інформації, опис, пояснення нового пізнаного, його позначення. Тому досі залишається актуальним аналіз мотивації формування поняття, закріплення номінації у системі галузевих термінологій, типи мотиваційних ознак як основи лексичної мотивації, відображення структур знань у номінативній одиниці.

Перелік збудників інфекційних хвороб людини постійно поповнюється. На будову інфекційних агентів, їхні своєрідні форми та властивості нерідко вказує назва, яка зафіксована в номенклатурі або таксономії збудників інфекції. У зв'язку з цим для медичного фахівця важливо вміти розпізнавати у назві мікроорганізму характерні для нього ознаки, мотиваційне підґрунтя утворення номену, належність досліджуваного збудника до того чи того таксону (Леванова, Захарова, 2017: 91, 92). Стаття є перша спроба проаналізувати механізми мотивації номенклатурних найменувань інфекційних агентів з позицій когнітивно-ономасіологічного підходу.

Основна частина. Вивчення механізмів мотивації слів, тісно пов'язаних з лексичними явищами синонімії, антонімії; формальної і семантичної варіативності слів; умотивованості і внутрішньої форми слова, мотиваційної ознаки стали об'єктом науки мотивології. Теоретичні напрацювання отримали відображення у роботах російських лінгвістів, зокрема: А.Г. Антипова (2003); О.І. Блінової (1981; 2010), І.С. Улуханова (2004); О.А. Земської (1984).

Проблеми мотивації слів вивчали українські мовознавці: В.О. Горпинич (1999); Е.А. Селіванова (2000); А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько (2000).

У когнітивно-ономасіологічному аспекті мотивацію в англійській мові аналізували: О.В. Коновалова (2009); Н.С. Рибалка (2010). Опису мотиваційних чинників з позиції теорії номінації та когнітивної лінгвістики торкалися дослідники, які схарактеризували специфіку метафоричного моделювання і способи експлікації метафоризації в англомовних медичних терміносистемах: С.Г. Дудецька (2007), концептуальну метафору в англомовному медичному дискурсі: Ю.В. Бережанська (2013); анатомічну термінологію французької мови: О.Е. Буженінов (2015).

Окремі види мотивації простежуються на матеріалі латинської мови в описі особливостей вторинної номінації в термінології акушерства і гінекології: Г.О. Морозова (2013); аналізі метафоричних компонентів у анатомічних і клінічних термінах: Ю.Б. Бражук (2012).

Поза увагою науковців залишається аналіз мотиваційних процесів формування термінологічних понять на позначення найменувань патогенних мікроорганізмів, інтралінгвальних та екстралінгвальних чинників, які впливають на вибір мотивації їхніх найменувань.

Об'єктом дослідження обрано ономасіологічні структури латинських номенклатурних найменувань мікроорганізмів – збудників інфекцій.

Метою статті є опис асоціативно-метафоричного типу мотивації назв мікроорганізмів як метафоричного перенесення найменувань різних концептуальних сфер на позначення збудників інфекцій.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- виявлення концептуальних сфер як джерел для асоціативно-метафоричного перенесення на позначення мікроорганізмів;
- висвітлення мотиваційних ознак в ономасіологічній структурі латинських найменувань;
- інтерпретація мотиваційних відношень ономасіологічних структур латинських номенклатурних найменувань збудників інфекцій з відзеркаленням структур знань про позначуване.

Матеріалом дослідження слугували терміни, дібрані шляхом вибірки з джерел: Медицинская микробиология, вирусология и иммунология (ред. акад. РАМН А.А. Воробьев) (Воробйов, 2012); Bergey's manual of Systematic Bacteriology. 2-nd ed. Vol. 3. (Vos P. De, 2009); Virus taxonomy: classification and nomenclature of viruses. Ninth report of the International Committee on Taxonomy of Viruses (King, 2012); словники: Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда у 2-х томах (Дорланд, 2003); Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь. Т. 1 А-Л; Т. 2. М-Ω (Дворецкий, 1958); Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь (Дворецкий, 2008); Словник української мови: в 11-ти т. (СУМ, 1970-1980).

Методи дослідження. У статті використані метод: вибірки, опису, когнітивно-ономасіологічного аналізу (метод О. О. Селіванової, який спирається на ономасіологічну структуру найменування та структури знань про позначене і навпаки).

Результати та їх обговорення. За останні два десятиліття через згубне втручання людини у біосферу землі відбувається інтенсивний вплив патогенних мікроорганізмів на екологію навколишнього середовища. Продовжують з'являтися невідомі види і штами збудників інфекційних захворювань. Здійснюється постійна актуалізація знань з систематики і таксономії мікроорганізмів, принципів їхньої класифікації і номенклатури (Леванова, Захарова, 2017: 91). *Мікроорганізми, або мікроби* – узагальнене найменування для дрібних невидимих неозброєним оком живих або неживих істот, представників рослинного і тваринного світу (pharmencuslopedia, 2010) Вивчення біології патогенних і нормальних для людини мікробів; дослідження ролі та значення мікробів в етіології та патогенезі інфекційних хвороб є завданням медичної мікробіології (давн.-гр. *μικρός micros* малий + *βίος bios* – життя + *λόγος logos* – учення, слово, поняття) (Дворецкий, 1958: 294, 1034, 1094), вірусології (лат. *virus* + давн.-грец. *λόγος logos* – учення, слово, поняття). Усі мікроорганізми поділяють на групи: найпростіші, гриби, бактерії, актиноміцети, рикетсії, мікоплазми і віруси

(pharmencyclopedia, 2010). У систематиці мікроорганізмів використовують латинську біноміальну номенклатуру К. Ліннея (1707-1778), відповідно до якої вид отримує двослівну назву: перша визначає належність організму до певного роду (морфологія, прізвище автора), друга – до виду (клініка, місце перебування, місце виявлення, морфологія колоній), як-от: *Yersinia pestis*, *Salmonella choleraesuis* (рід отримав назву на честь Д. Сальмона, який у 1885 році описав мікроб, виділений з свині), *Rickettsia australis* (рід за прізвищем дослідника Говарда Тейлора Рікеттса, вид – за місцем джерела інфекції – Північний Квінсленд (Австралія)) (Дорланд, 2003: 2063; 2039).

Номенклатурні найменування належать до номінативних одиниць, що іменують конкретні об'єкти в системі біологічної галузі знань. Такі назви «інтегровані в класи на підставі свідомо обраних номінатором спільних ознак» (Рибалка, 2010: 6) Номен виконує сигніфікативну функцію, вказує на результат узагальнення, виділяє предмет чи явище якогось класу за певними спільними ознаками.

Об'єктом нашої розвідки є ономазіологічні структури – найменування мікроорганізмів, які викликають антропонозні та зоонозні хвороби. Для дослідження та опису мотиваційних механізмів використовуємо метод когнітивно-ономазіологічного аналізу, розроблений українською дослідницею О.О. Селівановою. Когнітивно-ономазіологічний аналіз зорієнтований на вивчення механізму мотивації у номінаційному процесі. При цьому мотивація розглядається як лінгвопсихоментальна операція, у ході якої встановлюється семантична і формальна залежність між мотиватором і похідною номінативною одиницею на основі різних складників структури знань про позначене. Зважаючи на місце мотиватора у цій структурі, О.О. Селіванова виокремлює чотири типи мотивації (Селіванова, 2000: 153-179). У нашому дослідженні розглядаємо асоціативно-метафоричний тип мотивації. Мотиватори цього типу обрано зі сфери термінів структури знань про позначене, що запозичені до сфери мікроорганізмів з інших концептуальних сфер.

Мікроорганізми систематизовані за їхньою схожістю, відмінністю і родо-видовими взаємовідношеннями. Система номенів мікроорганізмів включає такі рівні: домен (лат. *domen*), тип (давн.-гр. *τύπος* *typos* відбиток, форма, зразок), клас (лат. *classis*), порядок (лат. *ordo*), родина (лат. *familia*), рід (лат. *genus*), вид (лат. *species*). У назвах будь-якого щабля відображається асоціативна мотивація, в основі якої лежить механізм метафоризації. У творенні нових метафорично мотивованих найменувань використовуються наявні концепти як результат образного асоціативного уявлення про схожість нового об'єкта пізнання з попередніми концептуальними знаннями. Створюється метафорична модель, яка «тракується як регулярне співвідношення денотативно-поняттєвих сфер мотивуючого і мотивованого значень слів, пов'язаних спільним семантичним елементом». У межах когнітивного моделювання метафоризації модель розглядається як сфера-джерело й сфери-цілі (Кравцова, 2011: 45) або ж від донорської зони до реципієнтної сфери. З когнітивного погляду метафору розглядають як спосіб обробки інформації у вигляді метафоричних моделей.

Не маючи своєї концептуальної сфери, класифікаційна система мікроорганізмів послуговується вже відомими концептами. Термін «концепт» як особлива форма пізнання світу має багато значень. Для нашого дослідження важливе трактування О.О. Селіванової «концепт кваліфікуємо як інформаційну структуру свідомості, різносубстратну, певним чином організовану одиницю пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних, набутих шляхом синергетичної взаємодії психічних функцій свідомості: мислення, відчуттів, почуттів, інтуїції, – а також колективного позасвідомого» (Селіванова, 2017: 3). Беремо також до уваги і визначення концепту у філології В.З. Дем'янкова: це «змістовна сторона словесного знаку, за якою стоїть поняття, що відноситься до розумової, духовної або матеріальної сфери існування людини, закріплене у суспільному досвіді народу, що має в його житті історичні корені, соціально і суб'єктивно осмислюється і через ступінь такого осмислення співвідносне з іншими поняттями, що найближчі з ним пов'язані або, в багатьох випадках, йому протиставляється» (Дем'янков, 2007: 606). Такі складові концепту простежуються і у найменуваннях мікроорганізмів, які базуються на запозичених концептосферах, що слугують джерелами для перенесення певних ознак на новий об'єкт пізнання.

У дослідженні відібрані одно-, дво-, трикомпонентні метафоричні латинські назви мікроорганізмів на підставі асоціативно-метафоричного перенесення найменувань з різних за джерелами концептуальних сфер на позначення номенів мікроорганізмів.

Концептуальна сфера *артефактів*. У процесі життєдіяльності людина створює артефакти (лат. *ars* мистецтво, *factus* зроблене), необхідні предмети для узуального користування та духовного збагачення, які віддзеркалюють ступінь пізнання і перетворення навколишнього світу. Для ототожнення і розпізнавання об'єктів виникають концепти, які функціонують у різних сферах соціального простору, кодуються в мові і передають інформацію про необхідну подібність або відмінність ознак і предметних дій. Чинником, який визначає концепцію артефакту у семантичному просторі соціального знання, є його природа, що «поєднує в собі характеристики штучного і природного, соціального і технічного, культурного і антропологічного» (Казакова, 2015: 312).

Для найменування нових мікроорганізмів дослідники користуються різними ознаками схожості зі сфери артефактів. Так, віріони родини рабдовирусів мають циліндричну форму з напівкруглим і плоским кінцями, схожу на палицю або кулю: *Rhabdoviridae* (давн.-гр. *ράβδος* *rhabdos* палиця, тростина). Рід граммпозитивних коків – Сарцини, що діляться в трьох взаємно зв'язаних перпендикулярних напрямках і утворюють при цьому вісім або більше кубічних «пакунків», дістав назву *Sarcinae* (лат. *sarcina* зв'язка, пакунок (рос. *тюк*), вузол). А будова мікроорганізмів роду ротавірусів подібна до рисунка колеса (Flewett, 1974: 61-63) з широкою ступицею з гніздами для коротких спиць і чітко окресленою облямівкою, за що й іменували рід – *Rotavirus*

(лат. *rota* колесо, лат. *virus* отрута). Завдяки асоціації за подібністю пряжі – довгої тонкої нитки із зсуканих, порівняно коротких волокон, яку одержують при прядінні (Словник української мови, 1977: 365) на веретені відбулося перенесення ознак ниток у найменуванні роду Клостридії *Clostridium* (від давн.-гр. *κλωστήρ* kloster пряжа, нитка) (Дворецкий, 1958: 957) – рухливі палички (рідше нерухомі); які утворюють овальні або круглі спори (Vos P. De, 2009: 736), що надають клітинам вигляду пряжі, сукупність яких наче навізана на веретені. У номенклатурному найменуванні збудника малярії виду *Plasmodium falciparum* (лат. *falx* серп) висвітлюється мотивуюча ознака «увігнутий в середину у вигляді серпа», форма споровика, подібного до сільськогосподарського знаряддя.

Концептуальна сфера артефактів включає низку речей – одяг, предмети особистого користування і спеціального призначення, кожні з яких виконують певну функцію: захисту, укриття, сприяють естетичному вигляду зовнішності тощо. Для найменування мікроорганізмів номінатор обирає одну або кілька ознак предмета, які на підставі асоціативного зв'язку переносить на позначуваний об'єкт. Так, мотиваційною основою для назви родини *Togaviridae* вибрано латинський іменник *toga* тога (від лат. дієслова *tego* покривати) – чоловічий верхній одяг у стародавньому Римі, функціональна дія якого полягала у драпуванні довгої білої матерії навколо тіла, що спадає до землі. Саме ця ознака наявна у найменуванні *Togaviridae* (лат. *toga* плащ, накидка) для позначення складної будови віріона, віруси якого мають зовнішню ліпідвмісну оболонку, оточуючу РНП на зразок плаща. Подібна мотивація спостерігається у назві родини хламідії *Chlamydiaceae* (давн.-гр. *χλαμύς* мантия), оскільки в уражених клітинах вони утворюють включення, оточені оболонкою, що створює форму мантиї – короткого плаща верхника чи полководця (Дворецкий, 1958: 1776). Мотиваційна ознака «чітко обмежене ураження зі слідом від ремня» висвітлюється у назві вірусу герпесу людини типу 3 – *Varicella virus (VZV) або : zoster varicella – zoster virrus* (давн.-гр. *ζωστήρ* – військовий пояс, що закривав нижню частину черевної порожнини і верхню пахвову ділянку тіла) (Дворецкий, 1958: 740). У назві відбиваються структури знання про хворобу, яку викликає вірус: *zoster* – за подібністю чітко обмеженого ураження зі слідом від ремня. У найменуванні хвороби оперізуючий лишай (лат. *Herpes zoster*) виступає як мотиватор інформації предикат руху: герпес (від давн.-гр. дієслова *ἔρπω* повзати, плазувати) (Дворецкий, 2008: 666), що відповідає повільному перебігу, поворотному характеру інфекції, властивому всім вірусам цієї групи.

Концепт *форма* є репрезентацією візуальних знань про будову світу, накопиченого у ході просторової практичної діяльності. Уявлення про форму предмета – результат абстрагованого сприйняття його просторових характеристик. З погляду когнітивного підходу це ментальний процес, що свідчить про творчий потенціал людини, її вміння структурувати різні фігури. З розвитком знань усталілися у свідомості асоціації, пов'язані з процесом формування геометричних понять (лінія, коло, кут, овал ін.). Образне сприйняття предметів і об'єктів породило асоціативну базу геометричного поняття і зберігаються у *внутрішній формі геометричних номінацій*. Похідними від геометричної назви є лексичні одиниці (круглий, лінійний, кривий, завитковий, спіральний тощо) та найменування предметів – лексеми, що актуалізують ознаки окремих геометричних об'єктів (колесо, кільце, круг, сфера (предмет, що має форму кулі) – коло; нитка, завиток, спіраль (крива лінія) – лінія ін.). Кожен новий мікроорганізм, що потрапляє в поле спостереження науковця, має певну конфігурацію. Обрис їхньої зовнішньої форми викликає певну асоціацію з предметом, що має схожість з геометричною фігурою. У домені *Bacteria* мотивацією для назви типу Спірохети (лат. *Spirochaetae*) – (тонкі, довгі, звивисті, ниткоподібні, обумовлені згинальними змінами клітини) позначилась схожість будови бактерій з пучком тонкого волосся та завитками, закрученими лініями-клітинами: спірохети (лат. *Spirochaetales* (давн.-гр. *σπειρα* spira завиток, давн.-гр. *χαίτη* chaitn пучок волосся (Дворецкий, 1958: 1493, 1759)). Така ж аналогія з покрученими завитками спостерігається у назві родини Спіроплазма виду *Spiroplasma phage 4* (King, 2012: 392) (давн.-гр. *σπειρα* spira завиток, *πλάσις* plamos утворення) – спіралеподібних бактерій без клітинних стінок. Рід *Orbivirus* отримав назву через кільцеподібну форму капсомерів віріонів (лат. *orbis* кільце). У найменуванні збудника малярії, що викликається простими *Plasmodium ovale* (від лат. *ovum* овальна форма (Дворецкий, 2008: 546), застосували асоціативну мотивацію «яйцеподібний, довгастиий», який має вигляд витягнутого круга або частини площини, обмеженої колом. Метафоризація назви роду Кампілобактерії *Campylobacter* (давн.-гр. *κάμπυλος* kampulos – що звивається, загинається, кривий) (Дорланд, 2003: 354) ґрунтується на формі мікроорганізмів, що мають характерні звивисті, коми або S-подібні форми. При спостереженні мазків з патологічного матеріалу попарне розташування структур асоціюється з формою чайки, що летить (Вороб'єв, 2012: 485).

Концепт *людина* найбільш об'ємний за вмістом різноманітних понять (соматика (від давн.-гр. *Σωματικός* тіло), зовнішній вигляд, психофізіологічні відчуття, ментальність, душа, оцінна характеристика, риси характеру, спосіб поведінки, звичка діяти певним чином, специфічне вміння рухатись, ін.). Так, для найменування вірусу сімейства *Flaviviridae* роду *Flavirus* – вірус лихоманки денге (лат. *virus febris dengue*) (англ. *Dengue virus – DENV*, Дорланд, 2003: 2547) – прийнята назва *денге*. Лексична одиниця схожа на запозичене з мови суахілі «*Ki dinga poro*», яка означає: «хвороба, що породжена злим духом» (Harper, 2009). Однак походження найменування вірусу і захворювання достеменно невідомо (Вороб'єв, 2012: 556). За однією з версій, назва походить від ісп. *denegué – відхилений, химерний* через своєрідну ходу хворих (пізніше спотворене до *dengue*). Інше тлумачення *dengue* – лексема корінного населення Гавани, що означало «хода п'яної людини» (Dickson, 1839). Існує думка, що слово дещо подібне за звучанням до спотвореного англійського *dandy франт*. Хворим неграм на гарячку денге у Вест-Індії здавалося, що вони стоять і ходять як англійські денді. Прихильники такої інтерпретації назви вважають, що мотивацією для перенесення стала деяка схожість манери поведінки

та зовнішнього вигляду модної людини, яка чепуриться в одяг сліпучих кольорів, на спричинене вірусом захворювання, оскільки його характеристикою є яскраве, палаюче забарвлення обличчя, ін'єкція судин склер, порушення постави і манірна пряма хода через біль у м'язах і суглобах (Вороб'єв, с. 556).

У міфоконцепті «Бог» як різновиду лінгвокультурного наявні ознаки «антропоморфний», «зовнішність», «здійснення надприродних дій». У найменуваннях мікроорганізмів типу *Proteobacteria*, вжито образ грецького божества Протея (давн.-гр. *Πρωτεύς Proteus*) – вішого морського старця (Дворецкий, 1958: 1434), його здатність до раптових і неочікуваних перетворень зовнішності перенесена за аналогією до швидких змін зовнішнього вигляду бактерій. Рід Селемонади за рухливість та схожість форми на серповидний місяць бактерії отримали назву *Selenomona* (давн.-гр. *Σελήνη* Селена, сестра Геліоса, богиня Місяця, *Σελήνη* від *σελήνη* місяць, далі від *σέλας* — «світло, сяйво [*σελήνη*]); давн.-гр. *μόνας* *monos* один-єдиний (Дворецкий, 1958: 1467, 1108).

Сфера астрономічних явищ. У назві родини Коронавірусів *Coronaviridae* (лат. *corona*) простежуються спільні ознаки вигляду зовнішньої частини атмосфери Сонця з поверхнею вірусів у формі вінця часток із загостреними чи булавоподібними на кінці виступами – пепломерами, за рахунок яких створюється форма сонячної корони. У свою чергу іменник *корона* із семантичного поля артефакту зі значенням «металевий з коштовними прикрасами вінець, який носили на голові», опинився у семантичному полі зі значенням «сонячний ореол, який видно під час повного сонячного затемнення» (Словник української мови, 1973: 297). Лексема пепломери (давн.-гр. *πέπλος* (*peplos*) покрив, мантия) цікава тим, що відображена у найменуванні метафорична асоціація відбулася внаслідок функціональної подібності їхньої структури у вигляді відростків, які покривають віріон, через їхню здатність створювати шар покриву ніби мантиєю, що одягається зверху іншого одягу.

Обговорення. Аналіз номенклатурних найменувань мікроорганізмів засвідчує, що асоціативно-метафорична мотивація латинських назв за механізмом позначення є метафоричною. Метафоризація мотиваторів відбувається шляхом запозичення понять з концептуальних сфер, які «дарують» потрібну інформацію, стаючи донорами (лат. *dono* дарую) для реципієнта (лат. *recipiens, recipientis* приймає, отримує). Нерідко реципієнт користується кількома донорами, як-от концептуальною сферою астрономічних явищ та артефактів: рід *Helicobacter* (давн.-гр. *ήλιος helios* сонце (Вороб'єв, 2012: 485), *bacteria* давн.-гр. *βακτήριον* від *βακτηρία* (*βακτήριον τό Arph.* = *βακτηρία*) палиця, посох (Дворецкий, 1958: 285); лат.; гр. *bakterion* паличка (Дорланд, 2003: 1033).

Вибір тієї або тієї мотивуючої ознаки ономазіологічної структури залежить від ступеня пізнання, візуального сприйняття дійсності, мислення, у результаті якого відбувається процес перетворення фактів, інформації в систематизовані знання, як-от: рід *Selenomona* вивчався ще у ХІХ ст., включав розміщення, а потім і заміну в систематичній класифікації, що коливається між царствами тварин і бактерій, спочатку описувався як найпростіший та деякий час мав назву *Selenomastix*.

Ономазіологічна структура латинських найменувань збудників інфекцій переважно двокомпонентна на відміну номенклатурних назв ссавців у сучасній англійській мові і англійських ентономінів, описаних Н.С. Рибалко (2010) та О.В. Коноваловою (2009). Найменшою мірою сфера мікроорганізмів використала концептуальну сферу *людина*. Вибір мотиваторів і структури пояснюється внутрішніми закономірностями мов, сприйманням навколишнього світу і етнічного досвіду.

Висновки. Вивчення найменувань мікроорганізмів віддзеркалює специфіку мотивації номенів збудників інфекцій, для яких характерний асоціативно-метафоричний тип мотивації як спосіб перенесення найменувань різних концептуальних сфер на позначення інфекційних агентів. Мотивація базується на інтеграції структур знань на підставі схожості ознак нового об'єкта з уявленнями про властивість іншого. На когнітивно-рівні відбувається процес передачі інформації і знань від однієї концептуальної сфери до іншої. Для позначення класів мікроорганізмів використані концептуальні сфери: предметні *артефакти*, концепт *форма*, концепт *людина*, *міфоконцепт*, *сфера астрономічних явищ*. Найбільш продуктивними для перенесення є сфери артефактів та форми.

Механізм метафоризації висвітлює використання асоціації: схожості у чому-небудь між предметами, явищами, поняттями чи аналогії: зв'язком між уявленнями, внаслідок яких одне уявлення викликає інше: за зовнішнім виглядом і обрисами предметів побуту, знарядь праці; одягом, предметами спеціального призначення; сприйняття простору за геометричною конфігурацією. Меншою мірою використана концептуальна міфологічна сфера, що переносить риси зовнішнього вигляду ірраціональної істоти або уявлення про її надприродну метаморфозу на контури мікроорганізму чи їхню здатністю до перетворень. Трапляються випадки запозичення концепту людини та сфери астрономічних явищ.

Дослідження мовних позначень збудників інфекцій як мотиваторів різного змісту інформації буде цікавим для кожного, хто хоче поглибити пізнання навколишнього мікросвіту, корисним для студентів медичних закладів та фахівців медичної галузі знань, що значно підвищить рівень їхньої професійної комунікативної компетенції.

Перспективним вважаємо вивчення мотиваторів донорських сфер рослинного світу, сенсорний різновид мотивації у найменуваннях збудників інфекційних хвороб.

Список використаних джерел:

1. Англо-український ілюстрований медичний словник Дорланда у 2-х томах. Львів: Наутілус, 2003: Том 1. А-Л. XXVI; 1-1354 с.; Том 2. М-З. XXVI; 1355-2688 с.
2. Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь (под ред. И.И. Соболевского). Т. 1 А-Л; Т. 2. М-Ω. Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва: 1958. 1904 с.
3. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. 11-е изд., стереотип. Москва: Русс. яз. Медиа, 2008. 843 с.

4. Дем'янкoв В.З. Язык как материя смысла: Сборник статей в честь академика Н. Ю. Шведовой (Отв. ред. М.В. Ляпон). Москва: Издательский центр «Азбуковник», 2007. (РАН: Институт русского языка им. В.В. Виноградова). С. 606-622.
5. Казакова В.И. Артефакт как концепт современной социальной науки. Труды НГТУ им. Р.Е. Алексева. 2015. №3 (110). С. 312-316.
6. Кравцова Ю.В. Семантико-когнітивне моделювання метафоризації. Мовознавство. Науково-теор. ж. ін-ту мовознавства імені О. О. Потебні. 2011. № 1. с. 43-45.
7. Леванова Л.А., Захарова Ю.В. Систематика, таксономия и классификация бактерий. Фундаментальная и клиническая медицина. Т. 2. № 1. 2017. С. 91-101.
8. Медицинская микробиология, вирусология и иммунология. Под ред. акад. РАМН А.А. Воробьева. 2-е изд. испр. и доп. Москва: ООО «Медицинское информационное агентство», 2012. 704 с.: ил., табл.
9. Рибалко Н.С. Мотивація номенклатурних найменувань ссавців у сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Одеса, 2010. 19 с.
10. Селиванова Е.А. Когнитивная ономазиология: монография. Киев: Фитосоцицентр, 2000. 248 с.
11. Селиванова О.О. Концептуальне моделювання і когнітивно-ономазіологічний аналіз. Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки. 2017. Вип. 2. С. 3-12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuF_2017_2_3 (дата звернення 18.01.2021).
12. Словник української мови: В 11-ти т. [ред. кол.: І. К. Білодід (голова) та ін.]. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
13. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com/article/1468/mikroorganizmi> (дата звернення 21.01.2021).
14. Dickson S.H. (1839). On dengue: its history, pathology, and treatment. URL: <https://archive.org/details/100887678.nlm.nih.gov> (last access 25.01.21).
15. Fauquet C.M., Mayo M.A., Maniloff J., Desselberger U., Ball L. A. (2005). Virus Taxonomy. Eighth Report of the International Committee on Taxonomy of Viruses. Copyright. Elsevier Inc. 1259 p.
16. Flewett T.H., Bryden A.S., Davies H., Woode G.N., Bridger J.C., Derrick J.M. (1974). Relation between viruses from acute gastroenteritis of children and newborn calves (англ.) // The Lancet: journal. Elsevier. Vol. 2, No. 7872. P. 61-63. – doi:10.1016/S0140-6736(74)91631-6. PMID 4137164.
17. Harper D. (2001). Etymology: dengue. Online Etymology Dictionary. Archive of the original by 2009-01-29. Cited 2008-10-05. URL: <https://web.archive.org/web/20090129205429/http://www.etymonline.com/index.php?term=dengue>
18. King A.M.Q., Adam M.J., Carstens E.B., Lefkowitz E.J. (eds.) (2012). Virus taxonomy: classification and nomenclature of viruses. Ninth report of the International Committee on Taxonomy of Viruses. Amsterdam: Elsevier Academic Press. 1327 p. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=KXRCYay3pH4C&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false>
19. Vos P.De, Garrity George M., Jones D., Krieg N.R., Ludwig W., Rainey F.A, Schleifer K.-H., Whitman W.B. (2009). Bergey's manual of Systematic Bacteriology. 2-nd ed. Vol. 3. The Firmicutes. Springer Dordrecht Heidelberg London New York. 1422 p.

References:

1. Anhlo-ukrainskyi iliustrovanyi medychnyi slovnyk Dorlanda u 2-kh tomakh. (2003). [Dorland's Illustrated Medical Dictionary in 2th volumes]. 2688 p. Vol. 1. A-L. XXVI; 1-1354; Vol. 2. M-Z. XXVI; 1355-2688. [in English-Ukrainian].
2. Dvoreckiy, I.Kh. (1958). Drevnegrechesko-russkij slovar' (pod red. I.I. Sobolevskogo). T. 1 A-L; T. 2. M-Ω. [Ancient Greek-Russian Dictionary (ed. I.I. Sobolevsky)]. 1904 p. [in Greek -Russian].
3. Dvoretzkiy, I.Kh. (2008). Latinsko-russkiy slovar'. 11-e izd., stereotip. [Latin-Russian dictionary. 11th ed., Stereotype]. 843 p. [in Latin-Russian].
4. Dem'jankov, V.Z. (2007). Termin «koncept» kak jelement terminologicheskoy kul'tury [The term «concept» as an element of terminological culture]. *Jazyk kak materija smysla: Sbornik statej v chest' akademika N.Ju. Shvedovoj* (Otv. red. M.V. Ljapon). P. 606-622. [in Russian].
5. Kazakova, V.I. (2015). Artefakt kak koncept sovremennoj social'noj nauki [Artifact as a concept of modern social science]. *Tруды НГТУ им. Р.Е. Алексева*. №3 (110). P. 312-316. [in Russian].
6. Kravtsova, Yu.V. (2011). Semanty'ko-kognity'vne modelyuvannya metafory'zacyi [Semantic-cognitive modeling of metaphorization]. *Movoznavstvo: Naukovo-teor. zhurnal in-tu movoznavstva im. O.O. Potebni*. No. 1. P. 43-54. [in Russian].
7. Levanova, L.A., Zaharova Ju.V. (2017). Sistematika, taksonomija i klassifikacija bakterij [Taxonomy, taxonomy and classification of bacteria]. *Fundamental'naja i klinicheskaja medicina*. T. 2. No. 1. P. 91-101. [in Russian].
8. Meditsinskaya mikrobiologiya, virusologiya i immunologiya (2004). Pod red. akad. RAMN A.A. Vorob'eva (2012). [Medical Microbiology, Virology, Immunology. (ed. A.A. Vorob'ev)]. 2-e izd. ispr. i dop. 704 p.: il., tabl. [in Russian].
9. Rybalko, N.S. (2010). Motyvatsiia nomenklaturnykh naimenuvan ssvatsiv u suchasni anhliskii movi [The Motivation for the nomenclature of the names of the partners from the current English movement]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : spets. 10.02.04 «Hermanski movy». 19 p. [in Ukrainian].
10. Selivanova, E.A. (2010). Kognitivnaja onomasiologija: monografija. [Cognitive onomasiology [Monograph]. 248 p. [in Russian].
11. Selivanova, O.O. (2017). Kontseptualne modelyuvannya i kohnityvno-onomasiolohichni analiz [Conceptual modeling and cognitive-onomasiological analysis]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky*. Vyp. 2. P. 3-12. http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchuF_2017_2_3. [in Ukrainian].
12. Slovnyk ukrainskoi movy: V 11-ty t. (1970-1980). [red. kol.: I.K. Bilodid (holova) ta in.]. [Dictionary of the Ukrainian language: In 11 volumes (ed. Bilodid, I.K.)]. [in Ukrainian].

13. Pharmencyclopedia (2010). <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1468/mikroorganizmi>. [in Ukrainian].
14. Dickson, S.H. (1839). On dengue: its history, pathology, and treatment. <https://archive.org/details/100887678.nlm.nih.gov>
15. Fauquet, C.M., Mayo, M.A., Maniloff, J., Desselberger, U., Ball, L.A. (2005). Virus Taxonomy. Eighth Report of the International Committee on Taxonomy of Viruses. Copyright. Elsevier Inc. 1259 p.
16. Flewett, T.H., Bryden, A.S., Davies, H., Woode, G.N., Bridger, J.C., Derrick, J.M. (1974). Relation between viruses from acute gastroenteritis of children and newborn calves. *The Lancet: journal. Elsevier*. Vol. 2, No. 7872. P. 61-63. – doi:10.1016/S0140-6736(74)91631-6. PMID 4137164
17. Harper, D. (2001). Etymology: dengue. Online Etymology Dictionary. Archive of the original by 2009-01-29. Cited 2008-10-05. <https://web.archive.org/web/20090129205429/http://www.etymonline.com/index.php?term=dengue>
18. King, A.M.Q., Adam, M.J., Carstens, E.B., Lefkowitz, E.J. (eds.) (2012). Virus taxonomy: classification and nomenclature of viruses. Ninth report of the International Committee on Taxonomy of Viruses. 1327 p. <https://books.google.com.ua/books?id=KXRCYay3pH4C&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (last date of access 25.01.2021).
19. Vos, P.De, Garrity G.M., Jones, D., Krieg, N.R., Ludwig, W., Rainey, F.A., Schleifer, K.-H., Whitman, W.B. (2009). Bergey's manual of Systematic Bacteriology. 2nd ed. Vol. 3. The Firmicutes. 1422 p.

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.4.16>

WEKTORY RUCHU W SEMIOSFERZE LIRYCZNEJ FABUŁY OLEKSANDRY PETROVOI

Svitlana Fokina

kandydat nauk filologicznych,

docent Katedry Literaturoznawstwa Ogólnego i Słowiańskiego,

doktorant

Odeskigo Narodowego Uniwersytetu imienia I.I. Mechnikowa (Odessa, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-2406-0978

svitlana_fokina@ukr.net

Adnotacja. W artykule przedstawiono zrozumienie semiosfery ruchu jako sposobu na opanowanie włoskiej przestrzeni w poetyckim świecie O. Petrovoi. Celem tego artykułu jest określenie autorskich kodów oznaczających leitmotyw ruchu i ścieżki na podstawie materiału wiersza O. Petrovoi „Noc tu i tam. Mgła. Światła ciężarówek...”. Wybrana metodologia przedstawia kompleksową interakcję podejść i strategii analizy. Takie podejście badawcze przyczyniło się do ujawnienia potencjału semantycznego tekstu poetyckiego O. Petrovoi zgodnie z semiotycznym pryzmatem systemu figuratywnego i intencjami mitu autorskiego. Podczas analizy zidentyfikowano wzorce określające semiosferę lirycznej fabuły wiersza O. Petrovoi. Transgresywny status lirycznego „ja”, na równi z wyznaczonymi kierunkami drogi, pozwolił wydobyc w nim potencjał tricksterski i zakwalifikować jako bohaterkę drogi. Twórcze przesłanie O. Petrovoi charakteryzuje się wysokim stopniem intertekstualności, co przyczynia się do rozszerzenia zakresu znaczeń zaktualizowanych w tekście. Istnieją odniesienia do dziedzictwa wybitnych poetów, którzy przeżyli wygnanie w jakiejś formie i są zgodne z O. Petrową w zakresie cech postrzegania świata.

Słowa kluczowe: wektory ruchu, transgresja, semiosfera, palenie, bohater drogi, metamorfoza.

MOTION VECTORS IN THE SEMIOSPHERE OF THE LYRICAL PLOT OF ALEXANDRA PETROVA

Svitlana Fokina

Candidate of Philological Sciences,

Associate Professor at the Department of General and Slavic Literature,

Doctoral Candidate

Odessa I. I. Mechnikov National University (Odessa, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-2406-0978

svitlana_fokina@ukr.net

Abstract. The article presents an understanding of the semiosphere of movement as a way of developing Italian space in the poetic world of A. Petrova. The purpose of this article is based on the material of A. Petrova's poem "Night here and there. Fog. Truck lights..." identify author codes marking the leitmotif of movement and track. The chosen methodology represents the integrated interaction of analysis approaches and strategies. Such a research approach contributed to the disclosure of the semantic potential of the poetic text of A. Petrova in accordance with the semiotic prism of the figurative system and the intentions of the author's myth. During the analysis patterns were revealed that